

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет**

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Фінансове право»

на тему: **«Страхове право України: правові засади державного
регулювання страхової діяльності»**

Студент групи: ПР-31

Галушак Денис Михайлович

Керівник: к.ю.н., доц. Ментух Н.Ф.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СТРАХОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	6
1.1. Поняття, предмет, метод і система страхового права України.....	6
1.2. Принципи страхового права та його місце в системі права України.....	8
1.3. Джерела правового регулювання страхової діяльності в Україні.....	11
РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	13
2.1. Поняття, мета та значення державного регулювання страхової діяльності.....	13
2.2. Система органів, що здійснюють державне регулювання та нагляд у сфері страхування.....	15
2.3. Форми, методи та інструменти державного впливу на страхову діяльність.....	20
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	24
3.1. Актуальні проблеми правового регулювання страхової діяльності в Україні.....	24
3.2. Особливості адаптації страхового законодавства України до європейських стандартів.....	28
3.3. Напрями вдосконалення державного регулювання та нагляду у сфері страхування.	32
ВИСНОВКИ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38

ВСТУП

Актуальність курсової роботи полягає у тому, що страхова діяльність в Україні має важливе значення як для захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, так і для отримання стабільності фінансового ринку загалом. У сучасних умовах страхування вже не може розглядатися виключно як договірний механізм компенсації ризиків, оскільки воно безпосередньо пов'язане з платоспроможністю страховиків, прозорістю їх діяльності, дотриманням вимог до системи управління, захистом прав споживачів фінансових послуг та ефективністю державного нагляду. Особливої ваги ця проблематика набуває в умовах оновлення страхового законодавства, посилення ролі Національного банку України як регулятора, необхідності адаптації національного права до європейських стандартів та загального ускладнення економічного середовища. Саме тому дослідження правових засад державного регулювання страхової діяльності є своєчасним і має не лише теоретичне, а й виразне практичне значення.

Науково-практичне значення теми полягає в дослідженні страхового права як особливої сфери правового регулювання, визначити місце державного впливу в системі страхових правовідносин, а також виявити проблеми сучасного страхового законодавства України та окреслити можливі напрями його вдосконалення. Практична цінність роботи полягає в узагальненні чинних нормативних підходів до регулювання страхового ринку, аналізі повноважень органів державного нагляду та оцінці тенденцій розвитку страхового регулювання в умовах євроінтеграції.

Ступінь наукового дослідження теми є достатньо вагомим, однак не вичерпним. Окремі аспекти страхового права, державного регулювання даної діяльності, фінансової стійкості страховиків та організації страхового ринку досліджувалися у працях сучасних науковців, зокрема у навчально-методичних і монографічних джерелах зі страхового права та страхового регулювання. Певну увагу цим питанням приділено і в зарубіжній літературі, насамперед у контексті

розвитку європейських стандартів нагляду, захисту прав споживачів фінансових послуг, ризик-орієнтованого регулювання та вимог до платоспроможності страховиків. Водночас сучасні зміни українського законодавства, оновлення підходів до регулювання страхового ринку та адаптація до стандартів Європейського Союзу зумовлюють потребу в подальшому комплексному дослідженні цієї теми.

Метою курсової роботи є комплексний аналіз страхового права України та правових засад державного регулювання страхової діяльності, визначення сучасних проблем у цій сфері й обґрунтування напрямів удосконалення відповідного правового регулювання.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі завдання: розкрити поняття, предмет, метод і систему страхового права України; охарактеризувати принципи страхового права та його призначення в системі права України; проаналізувати джерела правового регулювання страхової діяльності; визначити поняття, мету та значення державного регулювання страхової діяльності; дослідити систему органів, що здійснюють державне регулювання і нагляд у сфері страхування; охарактеризувати форми, методи та інструменти державного впливу на страхову діяльність; виявити актуальні проблеми правового регулювання страхової діяльності в Україні; проаналізувати особливості адаптації страхового законодавства України до європейських стандартів; окреслити напрями вдосконалення державного регулювання та нагляду у сфері страхування.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що формуються у сфері здійснення страхової діяльності та державного регулювання страхового ринку України.

Предметом дослідження є норми страхового, цивільного, фінансового та адміністративного законодавства України, які визначають правові засади державного регулювання страхової діяльності, а також підходи до розуміння страхового права та практики функціонування страхового ринку.

Методологічний фундамент дослідження складають загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання. У роботі використано діалектичний, формально-юридичний, системно-структурний, логікоюридичний, порівняльно-правовий та аналітичний методи. Застосування цих підходів дало змогу всебічно дослідити страхове право як комплексне правове явище, проаналізувати чинне законодавство, виявити особливості державного регулювання страхової діяльності та сформулювати обґрунтовані висновки.

Структура роботи охоплює зміст, вступ, три розділи, у межах яких виокремлено дев'ять підрозділів, висновки та список використаних джерел. У першому розділі розкрито теоретико-правові основи страхового права України. Другий розділ присвячено державному регулюванню страхової діяльності в Україні, його змісту, суб'єктам, формам і методам. У третьому розділі досліджено актуальні проблеми правового регулювання страхової діяльності, особливості адаптації страхового законодавства до європейських стандартів та напрями вдосконалення державного регулювання і нагляду у сфері страхування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СТРАХОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1.1. Поняття, предмет, метод і система страхового права України

У сучасній українській юридичній доктрині страхове право розглядають як сукупність правових норм, спрямованих на врегулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку із захистом майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання страхових випадків. Зокрема, у навчально-методичних матеріалах зазначено: «страхове право - це сукупність норм права, що регулює суспільні відносини щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання страхових випадків, визначених договором страхування або законом» [1, с. 7].

Разом із тим страхування не може розглядатися виключно як договірний механізм. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що страхова діяльність охоплює не лише юридичні, а й економічні та організаційні елементи, пов'язані з формуванням і використанням страхових фондів, а також функціонуванням страхового ринку. Це свідчить про комплексний характер страхового права, яке поєднує норми різних галузей права.

У преамбулі Закону України «Про страхування» зазначено, що цей Закон «Визначає загальні правові засади здійснення діяльності із страхування, надання посередницьких послуг і спрямований на посилення захисту прав та законних інтересів клієнтів, у тому числі споживачів, шляхом встановлення вимог до системи управління, платоспроможності страховиків, філій страховиків нерезидентів на території України» [3]. Таким чином, на рівні закону страхування розглядається не лише як приватноправова категорія, а як складова фінансового ринку.

Цивільно-правову основу страхових відносин закріплено у Цивільному кодексі України. За договором страхування страховик бере на себе обов'язок здійснити страхову виплату у випадку настання страхового випадку а

страхувальник - сплачувати страхові платежі . Крім того, ст. 980 ЦК України визначає об'єкти страхування, що включають життя, здоров'я, майно та відповідальність. Ці положення відображають базову модель страхування як зобов'язального правовідношення.

На мою думку, поєднання норм Цивільного кодексу України та спеціального страхового законодавства свідчить про те, що страхове право має комплексний характер. Воно не обмежується регулюванням договору страхування, а охоплює також діяльність страховиків, порядок їх функціонування, фінансову стійкість та державний контроль.

Предмет страхового права становлять суспільні відносини, які формуються у сфері здійснення страхової діяльності. Як зазначено в навчальній літературі, це відносини, пов'язані із захистом майнових інтересів, формуванням страхових фондів і функціонуванням страхового ринку. Закон України «Про страхування» підтверджує таке розуміння, оскільки регулює не лише договір страхування, а й діяльність страховиків, посередників і систему державного нагляду.

Важливу роль також відіграє Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», який встановлює загальні правила надання фінансових послуг і має на меті захист прав споживачів та підтримання стабільності фінансового ринку. Це дає змогу дійти висновку, що до предмета страхового права належать не лише приватноправові, а й публічно-правові відносини.

На мою думку, предмет страхового права необхідно визначати як сукупність майнових, організаційних, фінансових і контрольних відносин, що виникають у зв'язку зі здійсненням страхування. Такий підхід дозволяє повніше відобразити зміст страхових правовідносин і їх місце у системі права.

Метод страхового права має змішаний характер. У ньому «поєднуються диспозитивні та імперативні засади правового регулювання» [1, с. 7]. Диспозитивний метод виявляється у можливості сторін самостійно визначати умови договору. Водночас імперативний метод виявляється у встановленні обов'язкових вимог до страховиків, їх платоспроможності, порядку діяльності та державного контролю.

Така комбінація методів зумовлена природою страхування. Договірна форма страхування передбачає свободу волевиявлення сторін, однак ефективність страхового захисту неможлива без чітких нормативних вимог до страховика та контролю з боку держави.

Система страхового права являє собою впорядковану сукупність норм та інститутів, що регулюють різні аспекти страхової діяльності. До неї належать норми про загальні засади страхування, суб'єктів страхових правовідносин, договір страхування, види страхування, перестрахування, страхове посередництво, а також норми щодо державного регулювання і нагляду.

Функціональне значення цієї системи полягає у забезпеченні стабільності страхового ринку та реального захисту прав страхувальників. Національний банк України визначає, що регулювання страхового ринку спрямоване на формування платоспроможного, стійкого та конкурентного страхового сектору із належним захистом прав споживачів.

Отже, страхове право України є комплексною галуззю правового регулювання, яка охоплює широкий спектр суспільних відносин. Його предмет включає майнові, організаційні, фінансові та контрольні відносини; метод поєднує диспозитивні й імперативні засади; а система відображає єдність норм, спрямованих на забезпечення страхового захисту та стабільності страхового ринку.

1.2. Принципи страхового права та його місце в системі права України

Принципи страхового права є вихідними засадами, які визначають зміст страхових правовідносин, спрямованість їх правового регулювання та загальну логіку розвитку страхового законодавства. У навчально-методичних матеріалах зазначено: «принципи страхування (страхового права) поділяються на основні та спеціальні» [1, с. 9]. Це положення має важливе значення, оскільки дозволяє розмежувати загальноправові засади та спеціальні принципи, що впливають із природи страхування.

До загальних принципів страхового права належать законність, добросовісність, справедливість, правова визначеність і рівність учасників

правовідносин. Їх значення полягає в тому, що страхова діяльність повинна здійснюватися в межах правового поля, з дотриманням балансу інтересів сторін. На мою думку, саме ці принципи забезпечують належну правову форму страхових відносин і не дозволяють зводити страхування лише до комерційної діяльності.

Поряд із загальними у сфері страхування діють і спеціальні принципи. До них належать наявність страхового інтересу, ризиковий характер страхування, еквівалентність страхового захисту і страхового платежу, а також недопустимість безпідставного збагачення. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що ефективність страхової системи безпосередньо залежить від поєднання договірних механізмів і належного державного регулювання. Це дає підстави стверджувати, що спеціальні принципи страхового права стосуються не лише змісту договору, а й організації страхового ринку в цілому.

В умовах сучасного розвитку страхового законодавства особливої ваги набуває принцип належного захисту прав клієнта. Закон України «Про страхування» орієнтований на зміцнення гарантій прав і законних інтересів клієнтів, зокрема споживачів, через установлення вимог до діяльності страховиків, рівня їх платоспроможності та системи управління. Це дає підстави стверджувати, що в основі сучасного страхового регулювання перебуває саме особа, яка користується страховою послугою. На мою думку, принцип захисту прав клієнта має визначальне значення для всієї системи страхового права України.

Важливе значення має також принцип прозорості страхової діяльності. Його зміст полягає у забезпеченні клієнта повною та достовірною інформацією про страхову послугу. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» передбачає обов'язок надавачів фінансових послуг забезпечувати належне інформування споживачів. На мою думку, саме прозорість є необхідною умовою реалізації прав клієнта, оскільки без достатньої інформації він не може об'єктивно оцінити зміст страхового договору.

Окреме місце займає принцип забезпечення платоспроможності страховика. Його значення полягає в тому, що страховик повинен бути здатним виконати свої зобов'язання перед страхувальником. Саме тому законодавство встановлює вимоги до платоспроможності, структури управління та діяльності страховиків. На мою думку, цей принцип є ключовим, оскільки від фінансової стійкості страховика залежить реальність страхового захисту.

Офіційна позиція НБУ також підтверджує значення цих принципів. НБУ зазначає, що регулювання страхового ринку спрямоване на формування платоспроможного, стійкого та конкурентного ринку страхування із належним захистом прав споживачів. Крім того, НБУ підкреслює важливість захисту прав споживачів фінансових послуг як одного з ключових напрямів своєї діяльності. Це свідчить про те, що сучасне страхове право охоплює не лише договірні засади, а й поведінкові стандарти учасників ринку.

Місце страхового права в системі права України визначається його комплексним характером. Воно не належить виключно до однієї галузі права, а поєднує елементи цивільного, фінансового та адміністративного права. Із цивільним правом страхове право пов'язане через договір страхування та майновий характер відповідних правовідносин. Із фінансовим правом його зближує регулювання страхового ринку як частини ринку фінансових послуг. Із адміністративним правом страхове право пов'язане через систему державного регулювання, нагляду та контролю.

На мою думку, страхове право доцільно розглядати як комплексне правове утворення, яке має власний предмет та спеціальні принципи. Воно забезпечує правовий механізм страхового захисту, поєднуючи інтереси страхувальника, вимоги до страховика та публічний інтерес держави у стабільності фінансової системи.

Отже, принципи страхового права відображають як загальні засади правового регулювання, так і специфіку страхування як особливого виду діяльності. У сучасних умовах визначальне значення мають засади захисту прав та законних інтересів клієнтів, прозорості страхових правовідносин,

забезпечення платоспроможності й фінансової стійкості страховика, а також належного державного регулювання і нагляду. Саме вони зумовлюють місце страхового права в системі права України як комплексного правового інституту.

1.3. Джерела правового регулювання страхової діяльності в Україні

До джерел правового регулювання страхової діяльності в Україні належать систему нормативно-правових актів, які визначають засади здійснення страхування, правовий статус його учасників та механізми державного регулювання. У навчально-методичних матеріалах зазначено: «Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України “Про страхування” є основними джерелами страхового права» [1, с. 7]. Це положення відображає базову структуру правового регулювання страхових відносин.

На мою думку, система джерел страхового права має комплексний і багаторівневий характер. Це обумовлено тим, що страхування поєднує приватноправові та публічно-правові елементи, а тому потребує регулювання на різних рівнях.

Першочергове місце в системі джерел займає Конституція України, яка закріплює основоположні засади правового порядку, гарантії права власності та свободи підприємницької діяльності в Україні.

Вагоме значення серед джерел страхового права має Цивільний кодекс України, який закріплює договірні засади страхових правовідносин. Згідно зі ст. 979 ЦК України страховик бере на себе обов’язок здійснити страхову виплату у разі настання страхового випадку, тоді як страхувальник зобов’язаний сплачувати страхові платежі. Це дає підстави вважати, що саме норми цивільного законодавства визначають основну юридичну модель страхування.

Центральне місце серед спеціальних джерел займає Закон України «Про страхування». Він визначає правові засади здійснення діяльності із страхування, порядок надання страхових послуг, а також встановлює вимоги до платоспроможності страховиків і державного нагляду. На мою думку, саме цей Закон формує сучасну модель страхового ринку України та визначає основні правила його функціонування.

Вагоме місце посідає Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», який закріплює загальні основи функціонування ринку фінансових послуг. Значення цього акта полягає у тому, що страхування визнається складовою фінансового ринку, а тому регулюється з урахуванням загальних засад діяльності фінансових установ.

Окреме місце серед джерел займають нормативно-правові акти Національного банку України, який є регулятором страхового ринку. На офіційній сторінці НБУ зазначено: «Національний банк закладає законодавчий фундамент для формування платоспроможного, стійкого, конкурентного ринку страхування в Україні » [6]. Це свідчить про важливу роль НБУ у формуванні та реалізації державної політики у даній сфері..

До таких актів слід віднести, зокрема, нормативно-правові акти, якими врегульовано порядок авторизації страховиків, умови провадження ними діяльності та механізми державного нагляду. Прикладом є постанова Правління Національного банку України від 29.12.2023 № 199, якою затверджено Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг. Указаний акт визначає вимоги щодо допуску на ринок фінансових послуг, зокрема страховий, а також процедуру одержання відповідного дозволу.

Самостійне значення мають і спеціальні закони, що регулюють окремі різновиди страхування. Так, Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» установлює правові особливості здійснення цього виду страхування. Роль таких законів полягає в тому, що вони конкретизують загальні положення страхового законодавства стосовно окремих сфер страхових правовідносин.

На мою думку, система джерел страхового права є не лише багаторівневою, а й динамічною. Вона постійно змінюється під впливом розвитку фінансового ринку, посилення вимог до захисту прав споживачів та адаптації законодавства до європейських стандартів. Саме тому сучасне страхове право характеризується поєднанням стабільних законодавчих основ і гнучкого підзаконного регулювання.

РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття, мета та значення державного регулювання страхової діяльності

Державне регулювання страхової діяльності є необхідною умовою належного функціонування страхового ринку в Україні. Його потреба зумовлена тим, що страхування пов'язане не лише з приватними інтересами сторін договору, а й із забезпеченням стабільності фінансового ринку, захистом прав споживачів та запобіганням ризикам неплатоспроможності страховиків. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що розвиток страхової системи безпосередньо залежить від якості державного регулювання та наглядового впливу на ринок. Такий підхід дає підстави розглядати державне регулювання страхування як один із найважливіших елементів функціонування всієї страхової системи.

Нормативним підґрунтям державного регулювання страхової діяльності є Закон України «Про страхування». Саме цей Закон встановлює правові засади провадження страхової діяльності, порядок надання страхових і супровідних послуг, а також механізми державного регулювання та нагляду на страховому ринку

Водночас у преамбулі Закону «Про страхування» зазначено, що його призначенням є «посилення захисту прав і законних інтересів клієнтів зокрема споживачів, через визначення вимог до системи управління» [3] платоспроможності страховиків і правил їх поведінки. Це дає підстави стверджувати, що державне регулювання у сфері страхування має не другорядне, а визначальне системне значення.

На мою думку, державне регулювання страхової діяльності доцільно визначати як систему правових, організаційних і наглядових заходів через які держава впливає на функціонування страхового ринку, встановлює обов'язкові правила діяльності його учасників і забезпечує захист прав клієнтів. Таке

розуміння є ширшим за просте прийняття законів, оскільки охоплює також допуск на ринок, контроль за дотриманням вимог, реагування на порушення та постійний нагляд за фінансовим станом страховиків.

Мета державного регулювання страхової діяльності полягає передусім у забезпеченні стабільності та надійності страхового ринку. У цьому аспекті страхування розглядається як частина ринку фінансових послуг, а тому його регулювання пов'язане із загальною метою захисту прав клієнтів та забезпечення розвитку конкурентного фінансового середовища. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» виходить із необхідності захисту прав споживачів фінансових послуг і створення належних умов функціонування ринку. Саме тому мета державного регулювання страхування охоплює не лише контроль за страховиками, а й підтримання довіри до страхування як до фінансового інституту.

Іншим важливим елементом мети державного регулювання є захист прав та законних інтересів страхувальників, застрахованих осіб і вигодонабувачів. Страхова послуга має складний характер, а її наслідки часто проявляються лише після настання страхового випадку. Тому особа, яка укладає договір страхування, об'єктивно потребує додаткових правових гарантій. Саме з цієї причини в сучасній моделі регулювання важливе місце посідають вимоги до розкриття інформації, поведінки страховика на ринку, захисту споживачів та порядку розгляду звернень клієнтів. На мою думку, без належного державного регулювання страхувальник часто опинявся б у слабшому становищі порівняно з професійним учасником ринку.

Значення державного регулювання страхової діяльності полягає також у забезпеченні фінансової стійкості страховиків. Сам по собі факт укладення договору страхування ще не гарантує реального страхового захисту. Для цього необхідно, щоб страховик був платоспроможним, дотримувався встановлених вимог до системи управління, формування резервів і ведення діяльності. Саме тому державне регулювання у страховій сфері має не лише формально-правове, а й економічне значення, оскільки воно спрямоване на запобігання

неплатоспроможності страховиків і зниження ризиків для клієнтів та ринку в цілому. Офіційна позиція НБУ також полягає в тому, що регулятор прагне сформувати «платоспроможний, стійкий, конкурентний ринок страхування»[6] з належним захистом прав споживачів.

Важливим проявом державного регулювання є встановлення порядку входу на страховий ринок. Страхова діяльність не може здійснюватися лише на підставі загальної господарської правоздатності, оскільки вона пов'язана з управлінням ризиками та відповідальністю перед широким колом клієнтів. Саме тому доступ до ринку пов'язується з процедурою авторизації, перевіркою ділової репутації, структури власності, системи управління та інших умов, визначених нормативно-правовими актами НБУ. Це свідчить про те, що державне регулювання має не лише наглядовий, а й превентивний характер.

На мою думку, значення державного регулювання страхової діяльності найкраще розкривається через його практичні наслідки. Воно забезпечує мінімальний рівень надійності страхового ринку, унеможливорює допуск на нього випадкових або фінансово слабких учасників, сприяє прозорості страхових послуг і підвищує рівень довіри населення до страхування. Крім того, державне регулювання створює передумови для стабільного розвитку ринку, цивілізованої конкуренції та реального захисту прав клієнтів.

Отже, державне регулювання страхової діяльності слід розуміти як систему правових, організаційних і наглядових заходів, спрямованих на забезпечення стабільності страхового ринку, захисту прав споживачів та належного функціонування страховиків. Його мета полягає у підтриманні фінансової надійності страхового сектору, запобіганні порушенням на ринку та гарантуванні прав клієнтів. Значення такого регулювання полягає в тому, що саме воно забезпечує реальний, а не формальний характер страхового захисту в Україні.

2.2. Система органів, що здійснюють державне регулювання та нагляд у сфері страхування

Сукупність органів, уповноважених здійснювати державне регулювання та нагляд у страховій сфері, зумовлена специфікою страхування як одного з

сегментів ринку фінансових послуг. Страхова діяльність не обмежується лише укладенням і виконанням договорів страхування, оскільки охоплює також питання фінансової стійкості страховиків, дотримання ними пруденційних нормативів, належної системи управління, забезпечення прав споживачів страхових послуг і підтримання стабільності страхового ринку загалом. З огляду на це функціонування страхового сектору потребує спеціального правового регулювання з боку держави та безперервного нагляду.

Нормативну основу функціонування системи органів у цій сфері становить насамперед Закон України «Про страхування», який визначає правові засади здійснення діяльності із страхування, порядок надання страхових і супровідних послуг, а також засади державного регулювання і нагляду на ринку страхування.

Відповідно до ст. 114 цього закону «Регулятор здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю з надання страхових та супровідних послуг»[3]. Отже, спеціальний закон прямо закріплює існування уповноваженого суб'єкта, який реалізує регуляторні та наглядові повноваження у даній сфері.

Ця норма деталізує сутність державного регулювання та нагляду у сфері страхового ринку. Її роль полягає не лише в закріпленні регулятора як спеціально уповноваженого учасника відповідних правовідносин, а й у визначенні ключових напрямів його діяльності. Зі змісту цієї статті випливає, що державний вплив на страховий ринок має багатокомпонентний характер, оскільки охоплює нормотворчу, дозвільну, наглядову, контрольну та правозахисну функції.

Зміст ч. 2 ст. 114 свідчить, що метою державного регулювання та нагляду є забезпечення законності страхової діяльності та захист прав і законних інтересів клієнтів. Отже, законодавець пов'язує нагляд не лише з перевіркою дотримання формальних вимог, а насамперед із гарантуванням належного рівня захисту страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів та інших споживачів страхових послуг.

Особливе значення має ч. 3 ст. 114, у якій закріплено основні повноваження регулятора. До них належать прийняття обов'язкових нормативно-правових актів, ведення реєстрів, ліцензування страховиків, авторизація страхових

посередників, установлення пруденційних вимог, проведення безвиїзного нагляду та інспекційних перевірок, контроль за звітністю та достовірністю поданої інформації, а також застосування заходів впливу в разі порушення законодавства. Таким чином, регулятор здійснює як попередній контроль допуску на ринок, так і постійний нагляд за діяльністю його учасників.

Водночас ст. 114 закріплює і ризик-орієнтований підхід до нагляду. Регулятор має право оцінювати ризики у діяльності страховика, визначати додаткові вимоги до його капіталу, вимагати заходів щодо поліпшення фінансового стану, ліквідності та якості корпоративного управління. Крім того, закон наділяє регулятора повноваженнями щодо захисту прав споживачів страхових послуг, співпраці з іншими державними органами та міжнародними наглядовими інституціями. Отже, ст. 114 є базовою нормою, яка визначає реальний зміст державного регулювання та нагляду у сфері страхування.

Вагоме значення у системі органів, які безпосередньо забезпечують державне регулювання та нагляд у страховій сфері, належить Національному банку України. Такий підхід ґрунтується на положеннях Закону України «Про страхування» та Закону України «Про Національний банк України». Саме Національний банк України виступає спеціально уповноваженим суб'єктом, який проводить державну регуляторну політику на страховому ринку, визначає обов'язкові правила для його учасників, здійснює постійний нагляд за їх діяльністю та вживає встановлених законом заходів впливу.

Діяльністю НБУ є допуск суб'єктів на страховий ринок. Страхова діяльність не може здійснюватися лише на підставі загальної господарської правоздатності, оскільки вона пов'язана з управлінням ризиками та відповідальністю перед споживачами страхових послуг. Саме тому право здійснювати таку діяльність пов'язується з проходженням процедури авторизації. Відповідний порядок визначено затвердженим постановою Правління НБУ від 29.12.2023 № 199. Значення цього акта полягає в тому, що він установлює вимоги до структури власності, ділової репутації, системи управління та інших умов,

необхідних для здійснення страхової діяльності. Таким чином, державне регулювання страхового ринку починається вже на етапі входу на нього.

Важливим напрямом діяльності НБУ також є установлення обов'язкових вимог до організації діяльності страховиків. Це стосується насамперед системи управління страховика, внутрішнього контролю, управління ризиками, розподілу функцій та належного корпоративного управління. Такі вимоги визначено Положенням про вимоги до системи управління страховика, затвердженим постановою Правління НБУ від 27.12.2023 № 194. Отже, Національний банк України впливає на страхову діяльність не лише шляхом зовнішнього нагляду, а й через нормативне визначення вимог до внутрішньої організації страховика.

Самостійним напрямом повноважень Національного банку України є нормативне врегулювання окремих сегментів страхової діяльності. Так, постановою Правління НБУ від 25.12.2023 № 182 затверджено Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення страхової діяльності та укладення договорів за відповідними класами страхування. Цей нормативний акт деталізує внутрішню побудову страхової діяльності та встановлює більш чітке правове розмежування видів страхових послуг. У підсумку такий підхід посилює правову визначеність у даній сфері діяльності.

Необхідною функцією Національного банку України є здійснення поточного нагляду за діяльністю страховиків. Зміст цього нагляду полягає у контролі за дотриманням страховиками вимог законодавства, установлених пруденційних нормативів, вимог до фінансової стійкості та належної організації діяльності. Саме через реалізацію наглядової функції забезпечується здатність страховиків виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками, застрахованими особами, вигодонабувачами та іншими клієнтами.

У разі порушення законодавства або виникнення загроз для стабільності ринку НБУ наділений повноваженнями щодо застосування заходів реагування. Механізми врегульовано Положенням про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у

сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг, затвердженим постановою Правління НБУ від 25.12.2023 № 183. Це свідчить про те, що наглядова діяльність НБУ має не лише контрольний, а й превентивний характер, оскільки спрямована на своєчасне виявлення та усунення ризиків.

Важливим елементом компетенції НБУ є забезпечення захисту прав споживачів страхових послуг. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» визначає загальні правові засади функціонування ринку фінансових послуг і спрямований на охорону прав та законних інтересів споживачів. Водночас Закон України «Про захист прав споживачів» закріплює загальну правову основу гарантій особи у правовідносинах із професійним надавачем послуг. Окрім цього, на офіційному вебсайті НБУ зазначено, що НБУ наділений повноваженнями у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг та здійснює регулювання поведінки банківських і небанківських фінансових установ у відносинах із клієнтами. Таким чином, у страховій сфері Національний банк України реалізує не лише пруденційно-наглядову, а й поведінкову функцію.

Таким чином, у вузькому спеціально-юридичному значенні саме Національний банк України є центральним органом державного регулювання та нагляду у сфері страхування. Його повноваження охоплюють допуск суб'єктів на ринок, установлення обов'язкових вимог до страховиків, поточний нагляд, застосування заходів впливу та захист прав споживачів. Саме сукупність цих повноважень визначає НБУ як спеціально уповноважений орган у цій сфері.

Водночас у ширшому інституційному значенні для функціонування системи державного регулювання страхування мають й інші державні органи. Верховна Рада України не здійснює безпосереднього страхового нагляду, однак формує законодавчу основу функціонування страхового ринку через прийняття законів, які визначають правові засади страхової діяльності, статус її учасників, повноваження регулятора та правила захисту прав споживачів. Кабінет Міністрів України не є органом спеціального страхового нагляду, однак забезпечує реалізацію державної політики у фінансовій сфері та створює організаційні

умови для функціонування відповідного регуляторного механізму. Антимонопольний комітет України забезпечує конкурентно-правові умови функціонування страхового ринку, запобігаючи антиконкурентним узгодженим діям і зловживанню домінуючим становищем. Суди забезпечують судовий контроль за законністю рішень регулятора та вирішують спори, що виникають із страхових правовідносин. Тому зазначені органи не належать до системи спеціального страхового нагляду у вузькому розумінні, але забезпечують законодавчі, організаційні, конкурентні та правозахисні передумови функціонування страхового ринку.

2.3. Форми, методи та інструменти державного впливу на страхову діяльність

Державний вплив на страхову діяльність в Україні здійснюється через цілісну систему правових і організаційних засобів, за допомогою яких визначаються правила функціонування страхового ринку, забезпечується контроль за їх дотриманням та застосовуються передбачені законом заходи реагування. Такий підхід зумовлений тим, що страхування має значення не лише для сторін конкретного договору, а й для стабільності фінансового ринку, належного виконання страховиками своїх зобов'язань і захисту прав клієнтів. Саме тому Закон України «Про страхування» поєднує норми щодо доступу на ринок, вимог до діяльності страховика, нагляду та заходів впливу.

Форми державного впливу на страхову діяльність доцільно розглядати як основні зовнішні напрями реалізації регуляторної функції держави у сфері страхування. У цьому аспекті можна виокремити нормативну, допускову, наглядову та примусово-реагувальну форми. Нормативна форма проявляється у встановленні обов'язкових правил для учасників страхового ринку через законодавство та нормативно-правові акти Регулятора. Саме через неї визначаються вимоги до страховиків, страхових посередників, системи управління, розкриття інформації, формування резервів, платоспроможності та поведінки на ринку.

Допускова форма державного впливу пов'язана з установленим законом порядком входу на страховий ринок. Її зміст не зводиться до однієї універсальної процедури, оскільки щодо страховиків застосовується ліцензування, щодо страхових посередників — авторизація, а щодо філій страховиків-нерезидентів — реєстрація. Такий підхід прямо випливає з п. 3 ч. 3 ст. 114 Закону України «Про страхування», а процедурні засади допуску деталізовано, зокрема, у постанові Правління НБУ від 29.12.2023 № 199, якою затверджено Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг. Отже, державний вплив на страхову діяльність починається вже на етапі допуску суб'єкта до ринку.

Наглядова форма державного впливу полягає у постійному спостереженні за діяльністю учасників ринку після їх допуску до здійснення відповідної діяльності. Відповідно до ст. 114 Закону України «Про страхування» Регулятор не лише встановлює правила, а й здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю з надання страхових і супровідних послуг, веде реєстри, контролює повноту і достовірність інформації, аналізує звітність, проводить безвизитний нагляд та інспекційні перевірки. На підзаконному рівні ці механізми конкретизовані, зокрема, постановами НБУ від 14.12.2023 № 162 та від 20.12.2023 № 167. Саме завдяки цьому державний вплив не припиняється після видачі дозволу, а триває протягом усього часу діяльності страховика.

Примусово-реагувальна форма виявляється тоді, коли Регулятор застосовує передбачені законом заходи у разі порушення законодавства або виникнення ризиків для платоспроможності страховика, прав клієнтів чи стабільності ринку. Її правову основу становлять не лише положення ст. 114 Закону України «Про страхування», а й ст. 119–121 цього Закону, в яких окремо врегульовано коригувальні заходи, заходи раннього втручання та заходи впливу. Деталізація цих механізмів здійснена постановою Правління НБУ від 25.12.2023 № 183. Це свідчить про те, що сучасна модель державного впливу у сфері страхування спрямована не тільки на фіксацію порушень, а й на своєчасне попередження негативних наслідків.

Методи державного впливу відображають юридичний спосіб, у який держава спрямовує поведінку учасників страхового ринку. У цьому контексті доцільно говорити про імперативний, допусковий, контрольний і примусовий методи. Імперативний метод полягає у встановленні обов'язкових вимог щодо платоспроможності, системи управління, структури власності, розкриття інформації, резервів та звітності. Допусковий метод виявляється у зв'язку між правом на здійснення діяльності та проходженням установлених законом процедур ліцензування, авторизації або реєстрації. Контрольний метод реалізується через аналіз звітності, безвиїзний нагляд, інспекційні перевірки та оцінку ризиків. Примусовий метод проявляється у використанні коригувальних заходів, заходів раннього втручання і заходів впливу.

Особливість сучасного державного впливу на страхову діяльність полягає в поєднанні превентивного, пруденційного та примусового підходів. Держава не обмежується перевіркою вже вчинених порушень, а впливає на страхову діяльність ще до їх виникнення — через вимоги до системи управління страховика, фінансової стійкості, технічних резервів, розкриття інформації та внутрішньої організації діяльності. Саме таку логіку відображають постанови НБУ від 27.12.2023 № 194 і від 25.12.2023 № 182, які деталізують вимоги до системи управління страховика та до окремих сегментів страхової діяльності.

Інструменти державного впливу становлять найбільш конкретний рівень реалізації зазначених форм і методів. До них належать нормативно-правові акти Регулятора, ведення реєстрів, ліцензування страховиків, авторизація страхових посередників, реєстрація філій страховиків-нерезидентів, вимоги до системи управління, вимоги до платоспроможності та технічних резервів, правила подання звітності і розкриття інформації, безвиїзний нагляд, інспекційні перевірки, а також коригувальні заходи, заходи раннього втручання і заходи впливу. Особливе значення серед цих інструментів мають механізми, спрямовані на належну внутрішню організацію діяльності страховика, оскільки порушення у сфері страхування нерідко пов'язані не лише з невиконанням договорів, а й із недоліками управління, внутрішнього контролю та оцінки ризиків.

Окреме місце серед інструментів державного впливу посідає захист прав споживачів страхових послуг. Закон України «Про страхування» прямо відносить забезпечення захисту прав споживачів страхових послуг до повноважень Регулятора. Водночас Національний банк України на своєму офіційному сайті підтримує окремий напрям роботи із захисту прав споживачів фінансових послуг, у межах якого передбачено звернення споживачів щодо дій фінансових установ. Це дає підстави стверджувати, що сучасний державний вплив на страхову діяльність охоплює не лише пруденційний, а й поведінковий нагляд.

Отже, форми, методи та інструменти державного впливу на страхову діяльність утворюють єдиний регуляторний механізм. Форми відображають основні напрями реалізації державного регулювання, методи характеризують юридичний спосіб такого впливу, а інструменти забезпечують його практичне здійснення. У сучасній моделі страхового ринку України цей механізм охоплює нормативне регулювання, допуск на ринок, поточний нагляд, захист прав споживачів і застосування передбачених законом заходів реагування, що в сукупності спрямовано на стабільність ринку, фінансову надійність страховиків і належний захист прав клієнтів.

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Актуальні проблеми правового регулювання страхової діяльності в Україні

Правове регулювання страхової діяльності в Україні на даний момент перебуває у стані не просто оновлення, а глибокої структурної трансформації. Прийняття Закону України «Про страхування» від 18 листопада 2021 року стало важливим етапом модернізації національного страхового законодавства, оскільки новий підхід орієнтований не лише на формальне врегулювання страхової діяльності, а й на забезпечення стійкості ринку, належного рівня платоспроможності страховиків та реального захисту клієнта. Показово, що сам закон прямо визначає свою спрямованість на «посилення захисту прав та законних інтересів клієнтів» [3]. Водночас, попри оновлення законодавчої основи, у цій сфері зберігається низка проблем, які мають як нормативний, так і правозастосовний характер. Саме тому сучасний стан страхового регулювання потребує оцінки не лише через призму змісту нових норм, а й через аналіз їхньої фактичної дії в умовах ринку, що змінюється. Закон № 1909-IX є чинним, а НБУ продовжує послідовно оновлювати підзаконне регулювання страхового сектору.

Однією з найважливіших проблем залишається забезпечення реальної фінансової стійкості страховиків. У сучасній моделі страхового регулювання страховик розглядається не лише як сторона договору, а як фінансова установа, яка повинна постійно підтримувати належний рівень капіталу, резервів, ліквідності та внутрішнього контролю. На офіційній сторінці НБУ наголошено на необхідності формування «платоспроможного, стійкого, конкурентного ринку страхування» [6]. Разом із тим фактичний стан ринку свідчить, що досягнення цієї мети пов'язане з серйозним структурним відбором. У Річному звіті НБУ за 2024 рік зазначено, що «страховий ринок залишило трохи більше третини страхових компаній (36%)»[24] , а причиною цього була потреба привести

діяльність у відповідність до оновлених вимог законодавства, насамперед щодо капіталу та платоспроможності. На мою думку, це виявляє одну з головних сучасних проблем: законодавство істотно підвищило стандарти діяльності страховиків, однак далеко не всі учасники ринку виявилися готовими до функціонування в нових правових умовах.

Зазначена проблема безпосередньо пов'язана з іншим важливим питанням — зростанням концентрації страхового ринку. З одного боку, вихід фінансово слабких або непрозорих компаній можна розглядати як позитивний наслідок реформування сектору. З іншого боку, посилення концентрації об'єктивно змінює конкурентне середовище на ринку страхових послуг. НБУ вказує, що в сегменті страхування життя частка трьох найбільших установ за технічними резервами становить близько двох третин ринку, а найбільшого страховика за обсягом премій — майже половину. На мою думку, така ситуація свідчить про потребу зберігати баланс між очищенням ринку та підтриманням належного рівня конкуренції, оскільки надмірна концентрація може в майбутньому впливати і на доступність страхових продуктів, і на реальну свободу вибору споживача.

Не менш суттєвою проблемою є ускладнення самого нормативного масиву, яким регулюється страхова діяльність. Якщо раніше основна увага приділялася передусім загальним законодавчим положенням, то нині спеціальне регулювання значною мірою деталізується через численні нормативно-правові акти Національного банку України. Це стосується авторизації надавачів фінансових послуг, вимог до системи управління страховика, порядку обліку договорів страхування, наглядових процедур та заходів реагування. Сам по собі такий підхід є виправданим, оскільки страхова діяльність справді потребує деталізованого й технічно точного регулювання. Однак його зворотним боком стає значне ускладнення правозастосування. Страховик повинен не лише формально знати закон, а й постійно відстежувати зміни в численних підзаконних актах, адаптувати внутрішні процеси до нових вимог та належно документувати їх виконання. Тому однією з актуальних проблем залишається забезпечення внутрішньої узгодженості, системності та практичної зрозумілості нормативного

регулювання в цій сфері. Постанова НБУ № 194 визначає вимоги до системи управління страховика, а постанова № 157 від 24 грудня 2025 року оновлює низку таких вимог.

Окремо слід виділити проблему практичної імплементації нових вимог до системи управління страховика та внутрішнього контролю. Сучасне страхове регулювання дедалі більше переходить від моделі суто зовнішнього нагляду до моделі, в якій значна частина відповідальності за належну організацію діяльності покладається на самого страховика. Саме тому НБУ встановлює вимоги не лише до фінансових показників, а й до внутрішньої структури управління, внутрішнього контролю, комплаєнсу та внутрішнього аудиту. Показово, що постановою № 157 прямо передбачено обов'язок «до 30 вересня 2026 року привести діяльність з організації внутрішнього аудиту у відповідність»[18] до нових вимог. У правовому аспекті це означає, що держава вимагає від страховика не просто формального дотримання окремих нормативів, а системної перебудови всієї внутрішньої організації діяльності. Проблема полягає в тому, що така адаптація потребує часу, професійних кадрів, внутрішніх процедур і фінансових ресурсів, якими різні учасники ринку забезпечені неоднаково.

Суттєвою залишається і проблема забезпечення реального захисту прав споживачів страхових послуг. Нормативна база у цій частині істотно розвинулася. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» забороняє поширення «інформації, що вводить в оману»[5] а НБУ прямо вказує, що має повноваження на захист прав споживачів фінансових послуг і регулює поведінку банків та небанківських фінансових установ щодо їхніх клієнтів. Проте в страхових правовідносинах саме споживач часто є найбільш уразливою стороною. Це пояснюється складністю страхових продуктів, великою кількістю стандартних умов, наявністю численних винятків із покриття та нерідко недостатньо зрозумілим обсягом інформації, яку отримує клієнт під час укладення договору. Тому проблема сучасного етапу полягає вже не стільки у формальному закріпленні прав клієнта, скільки в забезпеченні того, щоб ці права

були реально здійсненими, а страхова послуга — прозорою і зрозумілою для споживача.

Ще однією актуальною проблемою є адаптація страхового законодавства України до європейських стандартів. Цей напрям прямо пов'язаний як із загальним євроінтеграційним курсом України, так і з виконанням зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС. Наукові дослідження у цій сфері обґрунтовано звертають увагу на «проблеми нормативно-правової адаптації» [20, с.246] страхового сектору до міжнародних стандартів, зокрема до вимог Solvency II та принципів сучасного страхового нагляду. Водночас слід розуміти, що адаптація не зводиться до механічного запозичення окремих норм європейського права. Вона передбачає зміну самої філософії регулювання: перехід до ризикорієнтованого нагляду, посилення вимог до корпоративного управління, підвищення стандартів розкриття інформації та послідовне впровадження нових підходів до платоспроможності страховиків. На мою думку, саме складність такої багаторівневої трансформації і становить одну з ключових проблем сучасного розвитку страхового законодавства України.

Не можна оминути і проблему впливу воєнного стану на страхові правовідносини. У сучасних умовах ця тема має не лише теоретичне, а й безпосередньо практичне значення. У профільній юридичній літературі слушно зазначено, що в умовах війни «роль інституту страхування значно зростає» [21, с.45] у сфері управління ризиками та фінансового захисту осіб. Водночас у тій самій публікації підкреслюється, що сам факт запровадження воєнного стану не впливає автоматично на чинність правочинів, зокрема й договорів страхування. Це означає, що страхове законодавство в умовах війни має функціонувати в значно складнішому середовищі, де звичайні ринкові ризики поєднуються з воєнними загрозами, проблемами врегулювання збитків, питаннями страхового покриття та фінансової стійкості страховиків. У зв'язку з цим сучасне правове регулювання страхування повинно враховувати не лише класичні ринкові виклики, а й надзвичайні обставини воєнного часу, які істотно впливають на природу страхових правовідносин.

Отже, актуальні проблеми правового регулювання страхової діяльності в Україні мають комплексний характер і охоплюють одразу кілька взаємопов'язаних напрямів. Йдеться про забезпечення реальної фінансової стійкості страховиків, запобігання надмірній концентрації ринку, спрощення та систематизацію нормативного масиву, ефективне впровадження нових вимог до системи управління і внутрішнього контролю, реальний захист прав споживачів, а також адаптацію страхового законодавства до європейських стандартів і функціонування страхового ринку в умовах воєнного стану. Саме тому подальше вдосконалення державного регулювання страхової діяльності має бути спрямоване не лише на прийняття нових норм, а передусім на підвищення їхньої практичної дієвості, системності та ефективності. Таку логіку підтверджують і чинний Закон «Про страхування», і останні офіційні матеріали НБУ про стан ринку.

3.2. Особливості адаптації страхового законодавства України до європейських стандартів

Адаптація страхового законодавства України до європейських стандартів є одним із найважливіших напрямів сучасного розвитку національного правового регулювання у сфері фінансових послуг. Її значення зумовлене не лише загальним євроінтеграційним курсом держави, а й конкретними міжнародно-правовими зобов'язаннями України. У цьому контексті принципове значення має Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка в частині фінансових послуг орієнтує Україну на впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду. Показово, що у статті 127 Угоди закріплено обов'язок докладати зусиль для «впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг» [14]. Саме тому адаптація страхового законодавства має розглядатися не як факультативний напрям реформування, а як складова загального процесу правового зближення України з правом Європейського Союзу.

Водночас адаптація страхового законодавства до європейських стандартів не повинна сприйматися як просте механічне копіювання окремих норм права ЄС. Її справжній зміст полягає в поетапному наближенні українського правового регулювання до європейської моделі з урахуванням структури національного страхового ринку, інституційних можливостей регулятора та фактичної готовності страховиків до нових вимог. У презентаційних матеріалах НБУ за березень 2026 року прямо зазначено, що директивна частина має бути «максимально наближений до тексту Директив»[23], тоді як національна частина повинна охоплювати ті вимоги, які не деталізовані актами ЄС і зумовлені особливостями українського ринку. На мою думку, саме в цьому і полягає одна з головних особливостей адаптації: вона поєднує транспозицію європейських підходів із збереженням національного регуляторного простору там, де це об'єктивно необхідно.

Центральне місце в процесі адаптації страхового законодавства України до європейських стандартів посідає наближення до положень Директиви 2009/138/EC (Solvency II). Значення цього акта зумовлене тим, що саме він формує сучасну європейську модель пруденційного регулювання страхової діяльності. Директива Solvency II стосується умов початку та здійснення страхової і перестрахової діяльності, вимог до платоспроможності, системи управління, наглядової звітності, внутрішнього контролю та механізмів виходу страховика з ринку. У сучасних офіційних матеріалах НБУ наголошено, що чинний Закон України «Про страхування» вже імплементував концептуальні положення цієї директиви, оскільки з урахуванням її підходів в Україні врегульовано питання авторизації страховиків, платоспроможності, системи управління, нагляду, передачі страхового портфеля та примусового виходу страховика з ринку. Отже, адаптація до Solvency II вже розпочата, однак поки що вона має переважно рамковий характер і не може вважатися завершеною.

Саме незавершеність цього процесу і становить одну з основних рис сучасного етапу адаптації. НБУ у презентаційних матеріалах від 26.03.2026 прямо вказує, що чинний Закон України «Про страхування» імплементував

концептуальні положення Solvency II, але «ступінь імплементації складає до 30%», тоді як щодо Директиви IDD «ступінь імплементації складає до 60%» [23]. Ці офіційні оцінки мають важливе значення для наукового аналізу, оскільки вони демонструють: нинішній стан правового регулювання вже не є суто національноавтономним, але ще й не відповідає повною мірою європейській моделі. На мою думку, це дає підстави говорити про перехідний характер сучасного страхового законодавства України, коли основні напрями реформ уже визначені, проте їх нормативне завершення та повноцінне практичне впровадження ще тривають.

Окремий напрям адаптації пов'язаний із приведенням українського регулювання у відповідність до Директиви (EU) 2016/97 про страхове розповсюдження. Якщо Solvency II зосереджена переважно на пруденційному аспекті діяльності страховика, то IDD орієнтує правове регулювання на поведінкові стандарти, захист клієнта, розкриття інформації, належну організацію продажу страхових продуктів, врегулювання конфлікту інтересів та механізми подання скарг. У самій директиві закріплено підхід, за яким страхові розповсюджувачі повинні діяти «*honestly, fairly and professionally in accordance with the best interests of their customers*» [16]. На мою думку, саме ця ідея є визначальною для сучасної європейської моделі страхового регулювання: у центрі перебуває не лише фінансова стійкість страховика, а й справедливе ставлення до споживача, належне інформування клієнта та відповідність страхового продукту його потребам. Саме тому адаптація українського страхового законодавства до європейських стандартів повинна охоплювати не тільки питання капіталу і платоспроможності, а й поведінкові правила на ринку страхових послуг.

Суттєвою особливістю адаптації є її поетапний та інституційно ускладнений характер. НБУ прямо зазначає, що до повної імплементації страхових директив необхідно не лише вносити зміни до чинного Закону України «Про страхування», а й приймати нові законодавчі акти та розробляти значну кількість нормативно-правових актів регулятора. Зокрема, офіційні матеріали

НБУ передбачають підготовку змін до Закону України «Про страхування», нового закону щодо реалізації страхових та перестрахових продуктів, а також нових підзаконних актів із технічними вимогами Solvency II та IDD.

Ще однією важливою особливістю адаптації є поєднання уніфікації та пропорційності. Європейське страхове право не вимагає абсолютно однакового регулювання для всіх без винятку учасників ринку, а допускає диференціацію залежно від масштабу діяльності, складності ризиків і типу страховика. Саме тому в офіційних матеріалах НБУ окремо наголошується на необхідності визначення спеціального підходу для страховиків, які не підпадають під повну дію Solvency II, а також для «малих та нескладних страховиків» [23]. Такий підхід є вкрай важливим для України, оскільки національний страховий ринок має неоднорідну структуру, а надмірно жорстке одноманітне регулювання може створити для частини страховиків непропорційний тягар. На мою думку, адаптація до європейських стандартів буде ефективною лише тоді, коли вона враховуватиме як цілі зближення з правом ЄС, так і реальну спроможність різних категорій страховиків функціонувати за новими правилами.

Особливого значення в межах цього процесу набуває й оновлення підзаконного регулювання. Адаптація не може бути завершена лише на рівні загальних законодавчих декларацій. Вона потребує деталізованих правил щодо системи управління страховика, внутрішнього аудиту, наглядової звітності, капіталу платоспроможності, вимог до активів, технічних резервів та порядку наглядової взаємодії з регулятором. Саме тому важливе місце в цьому процесі посідають акти НБУ, зокрема постанова № 194 щодо системи управління страховика та постанова № 157 від 24.12.2025, яка розвиває цей напрям і передбачає подальше приведення внутрішніх процедур страховиків у відповідність до нових стандартів. У цьому аспекті адаптація українського страхового законодавства до європейських стандартів має чітко виражений багаторівневий характер: закон визначає базову модель, а підзаконне регулювання забезпечує її прикладне наповнення.

Отже, особливості адаптації страхового законодавства України до європейських стандартів полягають у тому, що цей процес є зобов'язальним за своїм міжнародно-правовим підґрунтям, поетапним за механізмом реалізації, комплексним за змістом і водночас пропорційним щодо окремих категорій учасників ринку. Його основними напрямками виступають імплементація положень Solvency II у сфері платоспроможності, системи управління, звітності та нагляду, а також наближення до стандартів IDD у сфері страхового розповсюдження, захисту прав споживачів і поведінкових вимог до учасників ринку. Водночас сучасний етап адаптації ще не можна визнати завершеним, оскільки він потребує подальших змін до законодавства, розроблення нових нормативно-правових актів НБУ та фактичної підготовки самого страхового ринку до функціонування за стандартами Європейського Союзу. Саме тому адаптацію страхового законодавства до європейських стандартів слід розглядати як тривалий і системний процес, від успішності якого залежить не лише якість страхового регулювання, а й загальна спроможність України інтегруватися до європейського фінансового простору.

3.3. Напрями вдосконалення державного регулювання та нагляду у сфері страхування

Удосконалення державного регулювання та нагляду у сфері страхування в Україні має здійснюватися комплексно, з урахуванням сучасного стану страхового ринку, потреби в підвищенні фінансової стійкості страховиків, необхідності належного захисту прав споживачів та подальшої адаптації законодавства до європейських стандартів. На мою думку, ключовим напрямом такого вдосконалення має бути не лише оновлення окремих правових норм, а й підвищення ефективності їх практичного застосування, оскільки саме розрив між формальним закріпленням вимог і реальним станом ринку сьогодні залишається однією з основних проблем страхового регулювання.

Першим напрямом удосконалення є посилення пруденційного нагляду за страховиками. Чинне законодавство вже встановлює вимоги до платоспроможності, системи управління, внутрішнього контролю та поведінки

на ринку, однак ефективність цих вимог безпосередньо залежить від своєчасного виявлення ризиків і належного реагування з боку регулятора. Саме тому державний нагляд має ще більшою мірою орієнтуватися на раннє виявлення загроз фінансовій стійкості страховика, а не лише на фіксацію вже допущених порушень. Значення такого підходу підтверджується постановою НБУ № 183, яка передбачає коригувальні заходи, заходи раннього втручання та заходи впливу, тобто сучасна модель регулювання вже формально містить необхідні інструменти, але потребує їх послідовного й ефективного застосування.

Другим важливим напрямом є подальше вдосконалення вимог до системи управління страховика. Сучасне страхове законодавство виходить із того, що фінансова надійність страховика залежить не лише від розміру його активів чи резервів, а й від якості корпоративного управління, системи внутрішнього контролю, управління ризиками та внутрішнього аудиту. Саме тому постанова НБУ № 194 про вимоги до системи управління страховика має принципове значення для розвитку ринку. На мою думку, вдосконалення регулювання в цій частині повинно полягати у більш послідовному впровадженні стандартів належного управління, посиленні персональної відповідальності керівників і власників істотної участі, а також у забезпеченні реального, а не формального функціонування внутрішніх контрольних механізмів страховика.

Третім напрямом удосконалення є підвищення рівня захисту прав споживачів страхових послуг. Незважаючи на те, що Національний банк України прямо здійснює захист прав споживачів фінансових послуг, а законодавство містить вимоги до належного інформування клієнтів, на практиці страхувальники й далі стикаються зі складними умовами договорів, непрозорими виключеннями із страхового покриття та проблемами під час врегулювання страхових випадків. На мою думку, у цій частині вдосконалення державного регулювання має полягати у посиленні стандартів розкриття інформації, уніфікації ключових підходів до інформування клієнтів, запровадженні ще більш чітких вимог до змісту страхових продуктів і підвищенні ролі поведінкового

нагляду. Саме такий підхід узгоджується із сучасною моделлю регулювання, яку декларує НБУ у сфері захисту прав споживачів.

Четвертим напрямом є спрощення й водночас систематизація нормативної бази у сфері страхування. Сьогодні правове регулювання страхової діяльності здійснюється через значну кількість законів і підзаконних актів, що, з одного боку, забезпечує деталізацію правил, а з іншого - ускладнює їх практичне застосування. На мою думку, подальше вдосконалення повинно полягати у більшій узгодженості норм між собою, усуненні дублювання, виробленні стабільної регуляторної термінології та забезпеченні більшої передбачуваності змін для учасників ринку. Особливо це важливо у сфері класифікації класів страхування, особливостей здійснення діяльності за окремими класами та укладання договорів, що нині врегульовано постановою НБУ № 182. Чим зрозумілішою буде структура правового регулювання, тим ефективнішим буде її застосування на практиці.

П'ятим напрямом удосконалення є завершення адаптації страхового законодавства України до європейських стандартів. Ідеться не лише про формальне запозичення окремих підходів, а про системне впровадження ризикорієнтованого нагляду, сучасних вимог до платоспроможності, системи управління, розкриття інформації та захисту споживача. Закон України «Про страхування» уже відображає частину цих підходів, однак повноцінна реалізація європейської моделі потребує подальшого вдосконалення як законодавства, так і регуляторної практики. На мою думку, особливо важливо, щоб процес адаптації не обмежувався зміною текстів нормативних актів, а супроводжувався реальною перебудовою підходів до нагляду, управління ризиками та стандартів поведінки на ринку.

Шостим напрямом є посилення превентивного характеру нагляду. Сучасна практика НБУ свідчить, що заходи впливу до небанківських фінансових установ реально застосовуються, у тому числі за результатами інспекційних перевірок. Це підтверджує, що інструментарій регулятора функціонує не лише на нормативному, а й на практичному рівні. Разом із тим, на мою думку,

ефективність державного нагляду зростатиме тоді, коли основний акцент буде зміщено з реагування на вже виявлені порушення на запобігання їх виникненню. Саме тому подальший розвиток повинен полягати у розширенні аналітичних підходів до нагляду, удосконаленні оцінки ризикових профілів страховиків та підвищенні ролі раннього втручання.

Сьомим напрямом удосконалення є цифровізація нагляду та підвищення якості інформаційного забезпечення страхового ринку. Для ефективного регулювання важливо не лише встановити юридичні вимоги, а й забезпечити своєчасне отримання, обробку та аналіз інформації про діяльність страховиків. На мою думку, розвиток цифрових інструментів звітності, автоматизованого аналізу даних, контролю за дотриманням пруденційних вимог і захисту інформації має стати одним із пріоритетів удосконалення державного нагляду. Це також узгоджується із сучасними змінами в регулюванні обліку договорів та вимог до захисту інформації страховика, які були уточнені постановою НБУ № 157 від 24.12.2025.

Отже, основними напрямами вдосконалення державного регулювання та нагляду у сфері страхування в Україні слід вважати посилення пруденційного і превентивного нагляду, удосконалення вимог до системи управління страховика, підвищення рівня захисту прав споживачів, систематизацію нормативної бази, завершення адаптації до європейських стандартів та розвиток цифрових інструментів регуляторного контролю. На мою думку, саме реалізація цих напрямів дозволить підвищити фінансову надійність страхового ринку, зміцнити довіру до страхування та забезпечити більш ефективний захист прав учасників страхових правовідносин.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що страхове право України становить комплексне правове утворення, яке регулює не лише договірні страхові відносини, а й організаційні, фінансові та контрольні аспекти функціонування страхового ринку. Це дає підстави розглядати страхове право не як вузький інститут цивільного права, а як сферу правового регулювання, у межах якої поєднуються приватноправові та публічно-правові елементи.

Обґрунтовано, що предмет страхового права охоплює сукупність суспільних відносин, пов'язаних із наданням страхового захисту, діяльністю страховиків, функціонуванням страхового ринку, забезпеченням платоспроможності його учасників та здійсненням державного регулювання і нагляду. Метод страхового права має змішаний характер, оскільки поєднує диспозитивні засади договірного регулювання з імперативними приписами, спрямованими на гарантування стабільності ринку та захисту прав споживачів.

Визначено, що система страхового права України є внутрішньо впорядкованою сукупністю норм та інститутів, які забезпечують правове регулювання різних аспектів страхової діяльності. Її структура включає загальні положення про страхування, норми про суб'єктів страхової діяльності, правила щодо договору страхування, приписи про види страхування і перестрахування, норми про страхове посередництво, а також положення щодо державного регулювання та нагляду.

Установлено, що державне регулювання страхової діяльності є необхідною умовою належного функціонування страхового ринку, оскільки воно забезпечує фінансову стійкість страховиків, стабільність ринку, прозорість страхових послуг та захист прав споживачів. Важливе місце в системі органів державного регулювання та контролю у сфері страхування належить Національному банку України, який реалізує нормотворчі, дозвільні, контрольні та примусові повноваження.

Доведено, що державний вплив на страхову діяльність здійснюється через сукупність взаємопов'язаних форм, методів та інструментів. До основних форм належать нормативне регулювання, допуск на ринок, нагляд, інформаційноконтрольна діяльність і застосування заходів впливу. Відповідні методи та інструменти спрямовані на забезпечення законності, запобігання порушенням, мінімізацію ризиків і підтримання належного рівня захисту страхувальників.

У ході дослідження виявлено, що сучасне правове регулювання страхової діяльності в Україні характеризується низкою проблем, а саме складністю практичного впровадження ризик-орієнтованого нагляду, недостатньою ефективністю механізмів захисту прав споживачів, концентрацією страхового ринку, впливом воєнного стану на стабільність страхового сектору та труднощами адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Це свідчить про потребу в подальшому вдосконаленні не лише нормативної основи, а й правозастосовної практики у цій сфері.

З урахуванням результатів дослідження доцільно запропонувати посилення ризик-орієнтованого нагляду, удосконалення контролю за фактичним виконанням вимог до системи управління страховиків, підвищення ефективності механізмів захисту прав споживачів, а також продовження адаптації страхового законодавства України до європейських стандартів із урахуванням реального стану національного страхового ринку.

Отже, правові засади державного регулювання страхової діяльності мають важливе значення для забезпечення стабільності страхового ринку України, підвищення рівня довіри до страхування, належного захисту прав клієнтів та зміцнення фінансової безпеки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Страхове право : навч.-метод. матеріали / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2022. 136 с.
2. Войтович Л. М. Страхова система України: концептуальні засади розвитку та державне регулювання : монографія. Львів : Галич-Прес, 2023. 492 с.
3. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20>
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20>
6. Страхування // Національний банк України : офіц. сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/regulation-nonbank-fs-market/insurance>
7. Захист прав споживачів фінансових послуг // Національний банк України : офіц. сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/consumer-protection>
8. Про затвердження Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення діяльності з надання фінансових послуг : постанова Правління Національного банку України від 29.12.2023 № 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0199500-23>
9. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 21.05.2024 № 3720-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3720-20>
10. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
11. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
12. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у

сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг : постанова Правління Національного банку України від 25.12.2023 №

183. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0183500-23>

13. Про затвердження Положення про вимоги до системи управління страховика : постанова Правління Національного банку України від 27.12.2023

№ 194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0194500-23>

14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

15. Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:32009L0138>

16. Directive (EU) 2016/97 of the European Parliament and of the Council of 20 January 2016 on insurance distribution. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L0097>

17. Про затвердження Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування : постанова Правління Національного банку України від 25.12.2023 № 182. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0182500-23>

18. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань системи управління страховика та порядку обліку страховиком договорів, пов'язаних зі здійсненням діяльності із страхування : постанова Правління Національного банку України від 24.12.2025 № 157. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0157500-25>

19. Федорюк Л. В. Міжнародний досвід реформування правового регулювання державного страхування в умовах сучасних викликів // Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 10. URL: https://lsej.org.ua/10_2025/53.pdf

20. Метеленко Н., Сіліна І., Жовнір-Василенко К. Адаптація страхового ринку України до європейських стандартів // Економіка та суспільство. 2024.

URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/5516/5454>

21. Міловська Н. В. Правова регламентація страхових відносин у період дії воєнного стану в Україні // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2024. URL:

https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/3_2024/10.pdf

22. Огляд небанківського фінансового сектору. Березень 2026 року //

Національний банк України : офіц. сайт. URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2026-03.pdf

23. Концептуальні підходи щодо приведення законодавства України у сфері страхування до вимог актів права ЄС : презентація / Національний банк України, Департамент методології регулювання діяльності небанківських фінансових установ. Березень 2026. URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/EU_Insurance_Directives_Implementation

[Approaches_26-03-2026.pdf](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/EU_Insurance_Directives_Implementation_Approaches_26-03-2026.pdf)

24. Річний звіт Національного банку України за 2024 рік // Національний банк України : офіц. сайт. URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2024.pdf?v=13.